
COVID-19 РЕФЛЕКСИИ ВЪРХУ ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ¹

Людмил Найденов¹

Димитър Ценов²

¹ Икономически университет – Варна, България

² ТД на НАП – Пловдив, България

E-mail: ¹lnaydenov@ue-varna.bg; ²dimitar_tsenov@mail.bg

Резюме: В разработката се изследват въпросите, свързани с влиянието на COVID-19 върху данъчните несъответствия в България. На основата на авторово дефиниране на данъчните несъответствия се очертават техните теоретични, практикоприложни и технически основи и специфични характеристики. Анализира се динамиката на разликата между величината на фактическите и плановете данъчно-осигурителни приходи по консолидираната фискална програма (КФП), като се доказва, че тя зависи пряко от световната пандемична ситуация, провокирана от COVID-19. Аргументира се необходимостта от нов иновативен подход, който да отчита променените реалности и важната роля на включените в състава на КФП параметри за подобряване на общественото благосъстояние и устойчивостта на икономиката. Обект на изследване в настоящата разработка са данъчните несъответствия, а предмет – влиянието на COVID-19 върху разминаването между величината на фактическите и плановете постъпления от преки, косвени данъци, социални и здравни вноски в България. Заключават се, че продължаващата повече от година пандемична ситуация понижава икономическата активност и на тази основа влияе негативно върху данъчните несъответствия в нашата страна.

Ключови думи: консолидирана фискална програма, данъчни несъответствия, COVID-19, данъчни приходи.

¹ Заб. Разпределението на участието на авторите е, както следва: доц. д-р Людмил Найденов: Резюме, Въведение, Заключение и Параграф 2; д-р Димитър Ценов: Параграф 1.

Тази статия се **цитира**, както следва: Найденов, Л., Ценов, Д. (2021). COVID-19 рефлексии върху данъчните несъответствия. Народно-стопански архив, (1), с. 17-31.

URL: www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv

JEL: H12, H61, H68.

* * *

Въведение

Известно е, че световната пандемична ситуация, провокирана от COVID-19, има редица негативни ефекти както за обществото и за икономиката като цяло, така и за параметрите на консолидираната финансова програма, в т.ч. за величината на приходите, помощите и даренията като цяло и за данъчните приходи в частност. В настоящата разработка се изследват рефлексите на световната пандемична ситуация върху разликата между фактическите и плановите (разчетните) данъчни приходи. Задълбоченият анализ на очертаната зависимост е предпоставка за набелязване на конкретни решения с оглед преодоляване или намаляване на произтичащите от пандемията тежки социални и икономически проблеми. От тези позиции основната цел на разработката е да се изследва влиянието на COVID-19 върху данъчните несъответствия, дефинирани като разлика между отчетните и прогнозните данъчни приходи. Конкретните цели са:

- Да се прецизира съдържанието на понятието „данъчни несъответствия“ от теоретична, практикоприложна и техническа гледна точка;
- Да се изведат тенденциите в динамиката на данъчните приходи;
- Да се анализира динамиката на данъчните несъответствия за периода 2018-2020 г.;
- Да се изведат причините за очертаните тенденции и на тази основа да се дефинират възможностите за минимализиране на негативните ефекти от COVID-кризата в България.

1. Характеристика и особености на данъчните несъответствия

Данъчното несъответствие като понятие, за разлика от широко дискутираните термини „данък“ и „данъчна система“, не е широко разпространено в научната и в учебната литература. Но все пак не може

да не се отбележи, че въпросите за икономиката „в сянка“, за данъчното избягване и укриването на данъците, за бягството от данъка представляват научен интерес и на тази основа отдавна се дискутират в икономическата теория. А тези въпроси в своята дълбочина са тясно свързани, дори в известна степен – идентични, с данъчното несъответствие като понятиен инструментариум, който корелира пряко с целите на настоящото изследване.

Неумението или невъзможността на правителството да събере данъците резултира във формирането на бюджетни дефицити. Решенията за дефицитно финансиране на бюджета кореспондират с увеличение на данъците или с формирането на държавен дълг. Анализираните възможности се проявяват в краткосрочен план. В дългосрочен – увеличеният държавен дълг винаги изисква увеличение на данъците, теза, изведена в теорията и потвърдена от икономическата практика. В основата на посочените и на други сходни разсъждения стои „икономиката в сянка“². Множеството термини и понятия изразяват едно общо съдържание, свеждащо се до ситуацията, при която в икономиката се извършват дейности, генерират се приходи и се правят разходи, които не могат да се обхванат от официалната статистика и които водят до редуциране на фискалните постъпления в държавния бюджет. Нещо повече, чрез данъчните и осигурителните измами допълнително и нецелесъобразно се увеличават и разходите на бюджета чрез възстановяването в по-големи размери на данъчен кредит или чрез неоснователното плащане на социални помощи.

Така например В. Танзи, анализирайки икономиката в сянка, вижда нейното развитие като следствие от две основни групи фактори: Първата група фактори той обвързва с желанието да се избегне регламентираното от данъчните закони облагане както на доходите и имуществото, така и на потреблението. На второ място, развитието на икономиката в сянка Танзи вижда и в стремежа на данъкоплатците да отбягват основните правителствени наредби, правилници и ограничения (Tanzi, V., 1980, pp. 427-54). В същото време според Дж. Кълис и Ф. Джонс без данъците е невъзможно рационалното разпределение на резултатите от труда между икономическите агенти: „Данъците се явяват един универсален инструмент на държавната система за акумулиране на приходи, без които по-нататъшното движение на парите в съвременната икономика е трудно да се реализира. Данъците и

² Броят на термините, представящи въпросния икономически феномен, е наистина впечатляващ: „сива“, „черна“, „неофициална“, „нередовна“, „подземна“, „скрита“, „нерегистрирана“, „двойна“, „нелегална“, „необявена“, „криминална“, „престъпна“ и т.н. и т.н.

данъчното облагане са явление, което предполага неизбежност на плащането. Неплащането на данък означава нарушение на данъчния закон и санкциониране на данъкоплатеца. Успоредно с това съмнението в целесъобразността на облагането поражда съпротива срещу данъка. Материализираната съпротива срещу облагането намира израз в бягството от данъка.“ (Cullis, J and Jones, P., 1992, p.217).

Допълнителна светлина върху анализиранията понятия хвърля със своите изследвания А. Луис: “Отклонението от данъчното облагане може да се определи като бягство от данъка или като заобикаляне на данъчния закон. Бягството става чрез укриване или чрез пропуск, като и двете могат да се направят умишлено или неумишлено. А заобикалянето може да се извърши чрез използването на „вратички“ в закона или чрез одобряването на данъчни разходи като част от държавната фискална политика“ (Lewis, A, 1982).

Всички изложени становища, както и вижданията на много други автори, могат да се обобщят най-добре чрез виждането на Андрей Захариев: „Законодателствата на отделните страни се отличават със специфично тълкуване на възможностите за поведение на данъкоплатците по повод дейностите по отбягване на данъчното бреме. Като цяло обаче е налице консенсус по отношение на това, че бягството от данъка е: Действие или бездействие на платеца, насочено към укриване на определени факти и обстоятелства с цел неплащане или плащане, но в нереално намалени суми, на законно дължими данъци. Ето защо бягството от данъка води до намаляване на данъчните постъпления в бюджета.“ (Брусарски, Р., Захариев, А., Манлиев, Г., 2015, с. 308).

Следователно данъчните несъответствия, от една страна, са обект на изследване, анализ и дискусии в научната литература и се дефинират основно като бягство от данъка и/или укриване на данъци. От друга страна, те имат важно практическо значение за приходните и данъчните администрации на страните – членки на ЕС, в т.ч. на РБългария, което ни дава основание, от практикоприложна гледна точка *Данъчното несъответствие да се дефинира като разликата между данъците, които данъкоплатците би трябвало да платят съгласно приложимото данъчно законодателство, и данъците, които те действително плащат в рамките на определен период от време, обикновено една година.*

Освен от теоретична и практикоприложна гледна точка данъчното несъответствие може да бъде характеризирано и от техническа гледна точка. От тази позиция то представлява разлика между фактическите данъчни приходи и направените в началото на анализирания период прогнози (разчети).

Прилагайки към това понятие формата на контент-анализ, е целесъобразно да се отбележи, че дефинитивно данъчното несъот-

ветствие е една резултативна, производна величина, която се явява експлицитно следствие от две базови величини: сумата на данъците, които се очаква да бъдат платени от данъкоплатците при определени условия за определен период, и данъците, които те плащат действително, при същите условия и времеви период. Ще разгледаме последователно двата компонента.

Първият компонент на предложената дефиниция, или едната базова величина, са данъците, които данъкоплатците трябва или се очаква да платят. Следователно тук става въпрос за една прогноза, за извършването на един прогностичен анализ, който се провежда от експертни звена на приходната администрация. Този анализ е прогностичен и касае бъдещето, но той стъпва на обработка на база данни от миналото. Освен анализ на база данни се анализират броят, видът и структурата на данъкоплатците; анализира се тяхното поведение в миналото и се прогнозира какво ще е то в следващите отчетни периоди. Прави се анализ на законодателството, на определени взаимоотношения, на макроикономически фактори и на тяхното влияние на микрониво. Следователно, за да се изведе прогнозата за сумата на данъците, която данъкоплатците би трябвало да платят, се прави един многоаспектен и многофакторен анализ. Може да се обобщи, че се извършва цял комплекс от аналитични процеси, своеобразна кибернетична система от функционално взаимосвързани анализи: на база данни, поведенчески анализ, макроикономически и правен анализ, финансови и счетоводни и други. Този сложен, многоаспектен и комплексен анализ винаги е труден, но винаги е прецизен. С други думи като перманентна характеристика се обособява съществуването на риск от недостатъчна надеждност. Въпреки това не е трудно да се забележи, че и администрацията (експертите), и правителството (политиците) се нуждаят от подобно аналитично прогнозиране, за да планират своите очаквания за приходите на държавата, а оттам – и за провеждането на фискална и икономическа политика.

Вторият компонент или другата базова величина са данъците, които реално са събрани. На практика това е по-лесната част от понятието „данъчно несъответствие“. Тук анализът стъпва изцяло върху обработката на база данни, които са факт (установяват се за изминал период, например предходната година), и на определени и конкретни изчислителни действия. Следователно работи се не с величини от бъдещето или прогнозни такива, имащи вероятностен характер, а с реални данни от непосредственото минало, от действителността.

На практика между двете величини, респективно между двата разгледани компонента – очаквани данъци и реално платени такива, винаги има разлика, несъответствие. То може да се дължи на множество

причини – технически и фундаментални, обективни и субективни, незначителни и значими, сравнително лесно преодолими и трудни за преодоляване. Следователно няма как практически да се постигне ситуация, при която данъците, които едно правителство събира за определен период, да съответстват напълно и изцяло на това, което е заложено като предварителен план, като една прогноза за фискална събираемост.

От всичко изброено могат да се направят следните изводи:

Първо. Понятието „данъчно несъответствие“, което е едно от основополагащите понятия в настоящата разработка, се разглежда във финансовата литература в контекста на сивата икономиката, избягването и укриването на данъците.

Второ. Данъчното несъответствие за целите на настоящото изследване се интерпретира като понятие основно в технически, експертен и практико-приложен аспект.

Трето. Причини за данъчните несъответствия могат да бъдат непознаване на законите и правилата, избягване на данъчното облагане (агресивно данъчно планиране) и данъчни несъответствия поради укриване на данъци и данъчни измами.

Четвърто. COVID-кризата, влияеща върху икономическата активност и влошаваща всички социално-икономически показатели в националната икономика, също води да данъчни несъответствия.

2. Сравнителен анализ на данъчните несъответствия за периода 2018–2020 г.

Приходите по Консолидираната финансова програма (КФП), като сума от данъчно-осигурителните, неданъчните приходи и помощите и даренията, зависят пряко от състоянието на националната икономика, в т.ч. от величината на БВП и икономическия растеж. Натрупаният опит от световната финансово-икономическа криза през периода 2008–2011 г. навежда редица анализатори на мисълта, че растежът от преди COVID-кризата няма бързо да бъде достигнат³. Това дава отражение както върху величината на данъчно-осигурителните приходи, като част от приходите по КФП, така и върху данъчните несъответствия, дефинирани като разлика между фактическите и плановете данъчно-осигурителни приходи.

³ Вж. повече: Zahariev, A., Prodanov, S., Radulova, A., Zaharieva, G., Pavlova-Banova, M., Angelov, P., Ismailov, T., Aleksandrova, A., Marinova, K. (2020). The Bank Insolvency: from Lehman Brothers to Covid-19 (International Remarks and National Peculiarities). *Economic and Social Developments* (58), pp. 44-59. <https://www.bit.ly/30CGFLz>

Когато данъчните приходи по отчет са по-големи от прогнозните, анализираната разлика е с положителен знак. Когато фактическите приходи са по-малки от прогнозните, разликата е с отрицателен знак. Един от факторите, който дава отражение върху данъчните несъответствия във втория случай, е продължаващата повече от година световна вирусна пандемия. Степента на влияние на COVID-19 върху данъчните несъответствия през 2018 г. може да бъде проследена от данните в Таблица 1.

Анализът на данните от таблицата показва, че през 2018 г. фактическата величината на приходите, помощите и даренията по КФП е 39 650,9 млн. лв. при планирани в началото на годината постъпления от 38 213,9 млн. лв., т.е. фактическото изпълнение спрямо плановите разчети е 103,8%. През същата година постъпленията от преките, косвените данъци и от социалните и здравните вноски са съответно 32 235,5 млн. лв., т.е. в структурата на общите постъпления по КФП, приходите от данъци, социални и здравни вноски (за удобство в следващото изложение сумата от преките, косвените данъци и от приходите от социалните и здравните вноски ще се наричат данъчни приходи) имат относителен дял от 81,3%.

Таблица 1

Основни параметри по изпълнението на приходите по консолидираната фискална програма за 2018 г.

ПОКАЗАТЕЛИ	Отчет 2017 г. (млн. лв.)	Програма 2018 г. (млн. лв.)	Отчет 2018 г. (млн. лв.)	Изпълнение спрямо 2017 г. (%)	Изпълнение спрямо програма (%)
Приходи, помощи и дарения	35 316.6	38 213.9	39 650.9	112.3%	103.8%
Данъчно-осигурителни приходи	29 581.3	31 142.3	32 235.5	109.0%	103.5%
Преки данъци	5 644.3	5 756.6	6 132.5	108.6%	106.5%
Косвени данъци	14 532.5	15 156.4	15 531.0	106.9%	102.5%
Приходи на социалното и здравното осигуряване	8 365.2	9 131.3	9 458.3	113.1%	103.6%
Други данъци	1 039.3	1 098.0	1 113.8	107.2%	101.4%
Неданъчни приходи	4 214.7	4 703.4	5 302.3	125.8%	112.7%
Помощи и дарения	1 520.6	2 368.2	2 113.0	139.0%	89.2%

Източник: МФ.

Анализът показва също така, че изпълнението на фактическите данъчни приходи през 2018 г. (32 235,5 млн. лв.) в сравнение с плановите (31 142,3 млн. лв.) е 103,5%. Фактическата абсолютна сума на преките данъци е 6 132,5 млн. лв. и в сравнение с предвидените в началото на годината разчети (5 756,6 млн. лв.) нараства с 6,5%. Изпълнението на косвените данъци в края на 2018 г. в сравнение със заложените в началото на годината постъпления е 102,5%, като абсолютната сума на фактическите приходи от косвени данъци възлиза на 15 531,0 млн. лв., при планова величина на същите съответно 15 156,4 млн. лв. Фактическите приходи от социалноосигурителни и здравноосигурителни вноски в края на 2018 г. са в размер на 9 458,3 млн. лв. и представляват 103,6% спрямо планираните в началото на годината вноски, чийто размер е 9 131,3 млн. лв.

Тенденцията, свързана с повишаване на фактическите приходи, помощи и дарения по КФП като цяло, и на данъчните приходи в частност, спрямо плановите разчети, се запазва и през 2019 г. (вж. Таблица 2). Абсолютната величина на приходите, помощите и даренията към 31.12.2019 г. е 44 048,6 млн. лв. и е с под 1% по-висока от направените в началото на годината планови разчети (абсолютният размер на плановите приходи, помощи и дарения е 43 857,0 млн. лв.). Фактическите данъчно-осигурителни приходи в края на 2019 г. са 35 280,6 млн. лв., като планираният в началото на годината размер на тези постъпления е 34 546,1 млн. лв., т.е. фактическите данъчно-осигурителни приходи са с 2,1% по-високи от плановите. В структурата на общите приходи, помощи и дарения по КФП относителният дял на данъчните приходи е 80,1%. В сравнение с 2018 г. те нарастват с 3 045,1 млн. лв., т.е. с 9,4%. Изпълнението на преките данъци спрямо плановия им размер е 102,4% (абсолютният размер на преките данъци към 31.12.2019 г. е 6 714,9 млн. лв., а към 01.01.2019 г. съответно 6 559,9 млн. лв.). Изпълнението на косвените данъци към края на 2019 г. спрямо плановия им размер е 102,5% (абсолютният размер на косвените данъци в края на 2019 г. е 16 847,7 млн. лв., а към 01.01.2019 г. съответно 16 437,3 млн. лв.). Фактическите приходи от социалноосигурителни и здравноосигурителни вноски в края на 2019 г. са в размер на 10 546,9 млн. лв. и представляват 101,6% спрямо планираните в началото на годината 10 379,2 млн. лв.

Таблица 2

**Основни параметри по изпълнението на приходите
по консолидираната фискална програма за 2019 г.**

ПОКАЗАТЕЛИ	Отчет 2018 г. (млн. лв.)	Програма 2019 г. (млн. лв.)	Отчет 2019 г. (млн. лв.)	Изпълнение спрямо 2018 г. (%)	Изпълнение спрямо програма (%)
Приходи, помощи и дарения	39 650.9	43 857.0	44 048.6	111.1%	100.4%
Данъчно- осигурителни приходи	32 235.5	34 546.1	35 280.6	109.4%	102.1%
<i>Преки данъци</i>	6 132.5	6 559.9	6 714.9	109.5%	102.4%
<i>Косвени данъци</i>	15 531.0	16 437.3	16 847.7	108.5%	102.5%
<i>Приходи на социалното и здравното осигуряване</i>	9 458.3	10 379.2	10 546.9	111.5%	101.6%
<i>Други данъци</i>	1 113.8	1 169.6	1 171.0	105.1%	100.1%
Неданъчни приходи	5 302.3	6 627.6	6 303.3	118.9%	95.1%
Помощи и дарения	2 113.0	2 683.3	2 464.7	116.6%	91.9%

Източник: МФ.

Анализът на данъчните приходи по КФП за 2018 и 2019 г. показва, че техният фактически размер е по-висок от плановите разчети. Този извод се отнася както за абсолютната сума на данъчните приходи като цяло, така и за включените в структурата на данъчните приходи елементи, т.е. за преките и косвените данъци, както и за социалноосигурителните и здравноосигурителните вноски. Ръстът на данъчните приходи и на включените в тях елементи е закономерен и кореспондира с реалния растеж на БВП през двете анализирани години – 3,9% (през 2018 г. БВП достига 105 609 млн. лв., а през 2019 г. – 112 134 млн. лв.). Важно е да се отбележи също така, че нарастването на БВП, а на тази основа и на данъчните приходи, е следствие от положителната тенденция в два основни фактора – брутообразуването на основен капитал и потреблението.

Таблица 3

Изпълнение на основните параметри на консолидираната фискална програма към 30 юни 2020 година (млн. лв.)

ПОКАЗАТЕЛИ	Отчет Н1 2019	Разчет 2020 г.	Отчет Н1 2020г.			Отчет Н1 2020	Отчет Н1 2020
		КФП	КФП	Национален бюджет	Европейски средства	към отчет Н1 2019	към разчет 2020
ПРИХОДИ, ПОМОЩИ И ДАРЕНИЯ	22 285.8	44 392.7	21 431.6	19 896.4	1 535.2	96.2%	48.3%
Данъчни приходи	17 686.3	34 915.9	17 057.3	17 057.3		96.4%	48.9%
Преки данъци	3 333.1	6 581.2	3 169.6	3 169.6		95.1%	48.2%
Косвени данъци	8 533.9	16 322.0	7 879.9	7 879.9		92.3%	48.3%
Приходи от социално и здравно осигурителни вноски	5 111.2	10 803.2	5 313.6	5 313.6		104.0%	49.2%
Други данъци	708.1	1 209.5	694.1	694.1		98.0%	57.4%
Неданъчни приходи	3 448.4	6 782.7	2 804.2	2 792.6	11.6	81.3%	41.3%
Помощи и дарения	1 151.1	2 694.2	1 570.2	46.6	1 523.6	136.4%	58.3%

Източник: МФ

През 2020 г. обаче стойностите на макроикономическите показатели значително се влошават, което дава отражение върху параметрите на консолидираната фискална програма като цяло и върху разликата между фактическите и плановете приходи в частност (вж. Таблица 3). Основната причина за новите тенденции следва да се търси в свързаните с COVID-19 негативни ефекти върху икономическата активност⁴. При прогнозен към 01.01.2020 г. ръст на БВП от 3,3%, през второто полугодие на годината очакванията са за спад с 3%. Прогнозите са,

⁴ За анализ на връзката между конкретни фискални показатели и индикаторите за устойчивост на дълга в рамките на ЕС в условията на Covid-19 вж. 16. Zahariev, A., Radulova, A., Aleksandrova, A., Petrova, M. (2021). Fiscal sustainability and fiscal risk in the EU: forecasts and challenges in terms of COVID-19, Entrepreneurship and Sustainability Issues 8(3): 618-632. March. [https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3\(39\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3(39))

брутообразуването на основен капитал също да е с отрицателен знак (-2,5%). Намалява и износът на стоки и услуги, като очакванията за 2020 г. са за негативна тенденция – намаляване на износа с около 16%. Предприетите мерки против разпространението на коронавируса в България рефлектират негативно също върху крайното потребление, брутната добавена стойност, пазара на труда, т.е. на практика върху всички сфери на социално-икономическото развитие.

Строгите карантинни мерки и ограниченията доведоха до актуализация на Закона за държавния бюджет на България. Последната влезе в сила от 09.04.2020 г. и на нейно основание величината на приходите, помощите и даренията по КФП намалява с 2 443,8 млн. лв., като отрицателното изменение е изцяло за сметка на данъчните приходи. Съгласно актуализираната прогноза преките данъци към началото на април в сравнение с началото на януари 2020 г. намаляват с 611,7 млн. лв., а косвените данъци – съответно с 1 385,2 млн. лв.

Икономическите последици от предприетите мерки за борба с COVID-19 се отразяват негативно върху параметрите на консолидираната фискална програма за първото полугодие на 2020 г., доказателство за което са данните от Таблица 3. Данните показват, че фактическата абсолютна сума на приходите, помощите и даренията за първото полугодие на 2020 г. е 21 431,6 млн. лв., като нейното изпълнение спрямо плановите годишни разчети е 48,3%. Фактическият абсолютен размер на данъчно-осигурителните приходи за първото полугодие на 2020 г. е 17 057,3 млн. лв. и представлява 48,9% от актуализираните към началото на април годишни данъчни приходи и 79,6% от общата сума на приходите, помощите и даренията. Изпълнението на преките и косвените данъци за първото полугодие на анализирания година спрямо плановите годишни разчети е съответно 48,2% и 48,3% (абсолютният размер на преките и косвените данъци към 30.06.2020 г. е съответно 3 169,6 млн. лв. и 7 879,9 млн. лв., а актуализираните годишни разчети за двата основни елемента на данъчните приходи са, както следва: 6 581,2 млн. лв. и 16 322,0 млн. лв.). Приходите от социално- и здравноосигурителни вноски към 30.06.2020 г. са 5 313, 6 млн. лв. и изпълнението им спрямо актуализирания годишен планов размер на вноските (10 803,2 млн. лв.) е 49,2%. Като се има предвид, че плановите разчети за анализирания година са съобразени с направената актуализация на параметрите по КФП, може да се направи извод, че величината на данъчните приходи като цяло, и на техните елементи в частност, за първото полугодие на 2020 г., е под актуализирания прогнозен размер на същата.

Анализът на данните за несъответствията между фактическите и плановите данъчни приходи за периода 2018–2020 г., в т.ч. между

изпълнението и плановите разчети на преките, косвените данъци и на социалните и здравноосигурителните вноски, дава основание да се направят следните изводи:

Първо. През 2018 г. и 2019 г. фактичката величина на приходите помощите и даренията, от една страна, и на данъчните приходи – от друга, в номинално изражение е по-висока от плановите разчети към началото на съответната финансова година. Следователно изпълнението на анализирания параметри по КФП за 2018 г. и 2019 г. е над 100%.

Второ. През 2020 г. приходите, помощите и даренията по КФП, както и данъчните постъпления, като основна част на общите приходи, намаляват както номинално, така и в процент спрямо плановите разчети.

Трето. Основната причина за очертаните през анализирания период тенденции е намалената икономическа активност (резултираща в спад на БВП), като следствие от COVID-кризата. Следователно въздействието на COVID-19 върху данъчните несъответствия е с отрицателен знак. „Директните ефекти се проявяват в нарушаване на световните вериги на доставка, спад в крайното търсене на стоки и услуги, спад на туризма (особено в международен план) и на бизнес пътуванията, ограничения в някои производства, намаление на заетостта и доходите от труд” (МФ, 2020 г., с. 8).

Четвърто. Значение относно разминаването във фактическите и плановите величини на приходите, помощите и даренията като цяло, и на данъчните приходи в частност, има и бюджетното планиране. Известно е например, че за да се изведе прогнозата за сумата на бюджетните приходи се прави многоаспектен и многофакторен анализ. В условията на COVID-19 обаче последният невинаги е точен и прецизен. С други думи при планирането на бюджетните приходи винаги съществува риск от тяхното неизпълнение или преизпълнение в течение на финансовата година, т.е. съществува обективна възможност за разминаване между величината на прогнозните приходи и размера на фактическите такива. Нарастващото значение на годишното планиране и на средносрочната бюджетна прогноза е само една от възможностите за точни и икономически обосновани бюджетни прогнози. Друга възможност е съобразяване на плановите годишни разчети с изпълнението на бюджета за текущата, а не за минали години. При планирането на бюджета за следващата финансова година МФ разполага с информация за фактическото изпълнение на основните параметри по КФП за първите девет месеца на текущата година и за прогнозното изпълнение на параметрите по КФП за оставащото тримесечие на същата година. В този смисъл, от гледна точка на данъчните несъответствия, съобразяването на

плановите годишни разчети с изпълнението на бюджета за текущата, вместо за минали години, е по-надеждно.

Пето. Събираемостта на данъците е друг фактор, който пряко влияе върху разминаването във величината на фактическите и планираните в началото на периода данъчни приходи. Важно значение в анализираният направление има нейното подобряване, което пряко корелира със стимулиране спазването на данъчното законодателство, засилване контролните функции на приходните администрации, развитие на електронните услуги и на тази основа ограничаване на административната тежест.

Заклучение

Анализът на рефлексите на COVID-19 върху данъчните несъответствия дава основание да се направят следните по-важни обобщения:

Първо. Дефинирани като разлика между плановата и фактическата величина на данъчните приходи, данъчните несъответствия могат да бъдат анализирани от теоретична, практикоприложна и техническа гледна точка. В зависимост от насоката на изследване, причините за разминаването в разчетните (прогнозните) и отчетните (фактическите) стойности на данъчните приходи могат да бъдат различни, като една от тях е свързана с отрицателните ефекти от COVID-кризата върху икономическата активност, спада в търсенето и предлагането, намаляване на доходите и т.н.

Второ. Рефлексите на COVID-19 върху данъчните несъответствия намират израз в: намаляване на абсолютната сума на приходите, помощите и даренията в края на периода в сравнение с прогнозните разчети и на тази основа намаляване на процентното съотношение отчетни/прогнозни приходи; намаляване на фактическия номинален размер на данъчните постъпления спрямо разчетите към началото на анализирания период и на тази основа намаляване на процентното съотношение фактически данъчни приходи/планови данъчни приходи. Очертаните тенденции са в сила както за преките и косвените данъци, така и за социалноосигурителните и здравноосигурителните вноски. Следователно (и очаквано) COVID-19 влияе негативно върху изпълнението на приходите, помощите и даренията като цяло и на данъчните приходи в частност.

Използвани източници

- Брусарски, Р., Захариев, А., Манлиев, Г. (2015). Финансова теория. В. Търново: Фабер.
- Вачков, Ст. и др. (2011). Въведение във финансите. Варна.
- Лилова, Р., Димитрова, Т., Радuloва, А. (2016). Данъчна политика. Свищов: АИ „Ценов“.
- МФ (2020). Доклад за касовото изпълнение на консолидираната фискална програма за първото полугодие на 2020 година.
- МФ (2019). Отчет за изпълнението на бюджета – накратко.
- МФ (2018). Отчет за изпълнението на бюджета – накратко.
- Найденов, Л. (2018). Фискални правила и устойчивост на публичните финанси на България - нормативни аспекти. Регионална икономика и устойчиво развитие. Варна: Наука и икономика, 2, 2018, 42 - 53.
- Belev, B., Schneider, F., Zahariev, A., etc. (2003) The informal economy in the EU accession countries (Size, Scope, Trends and Challenges to the Process of EU Enlargement). Sofia, Center for the Study of Democracy, ISBN: 954-477-105-0, <https://www.researchgate.net/publication/336641198>
- Cullis, J. and Jones, P. (1992). Public Finance and Public Choice. McGraw-Hill, London.
- Lewis, A. (1982). The Psychology of Taxation. Oxford, Martin Robertson.
- Lilova, R., Radulova, A., & Alexandrova, A. (2017). Fiscal responsibility - necessity vs. obligation. The EU case. *Espacios*, 38 (51). <https://www.revistaespacios.com/a17v38n51/17385131.html>
- Sabitova, N. M., Shavaleyeva, C. M., Lizunova, E. N., Khairullova, A. I., & Zahariev, A. (2020). Tax Capacity of the Russian Federation Constituent Entities: Problems of Assessment and Unequal Distribution. In S. L. Gabdrakhmanov N., *Regional Economic Developments in Russia* (pp. 79-86). Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39859-0_7
- Tanzi, V. (1980). The Underground Economy in the United States: Estimates and Implications, *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 33, 135.
- Zahariev, A. (2012). Debt Management. ABAGAR, Veliko Tarnovo, 287 pages, ISBN 978-954-427-981-3. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2918699D> DOI: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.1.4872.3607>
- Zahariev, A., Prodanov, S., Radulova, A., Zaharieva, G., Pavlova-Banova, M., Angelov, P., Ismailov, T., Aleksandrova, A., Marinova, K. (2020,

- September 04-05). The Bank Insolvency: from Lehman Brothers to Covid-19 (International Remarks and National Peculiarities). Economic and Social Developments (58), pp. 44-59. ISSN: 1849-7535. Retrieved from <https://www.bit.ly/30CGFLz>
- Zahariev, A., Prodanov, S., Zaharieva, G., Krastev, L., Kostov, D., Pavlov, T., Stanimirov, St., Zarkova, S., Zdravkov, N. (2020, September 04-05). The Brokerage Insurance Companies under Covid-19 Framework (the Bulgarian experience). Economic and Social Development (58), pp. 369-383. ISSN: 1849-7535. Retrieved from <https://www.bit.ly/30CGFLz>
- Zahariev, A., Radulova, A., Aleksandrova, A., Petrova, M. (2021). Fiscal sustainability and fiscal risk in the EU: forecasts and challenges in terms of COVID-19, Entrepreneurship and Sustainability Issues 8(3): 618-632. [https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3\(39\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3(39))
- Zahariev, A., Zveryakov, M., Prodanov, S., Zaharieva, G., Angelov, P., Zarkova, S., & Petrova, M. (2020, March). Debt management evaluation through support vector machines: on the example of Italy and Greece. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 7(3), 2382-2393. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(61\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(61))
- Zahariev, Andrey. Tax Avoidance in Bulgaria: The Human Capital Approach (August 26, 2016). SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2830388> DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2830388>

Людмил В. Найденов е доцент, доктор по икономика в катедра „Финанси“, Икономически университет – Варна, България. **Научни интереси:** фискален федерализъм; фискални правила и финансова стабилност; мениджмънт на държавния дълг.

ORCID ID: 0000-0002-9357-1827

Димитър Ценов е доктор по икономика и главен инспектор по приходите в ТД на НАП в Пловдив, дирекция „Контрол“, отдел „Ревизии“. **Научни интереси:** фискална политика; данъци; данъчно право.

ORCID ID: 0000-0002-6575-4327

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXIV, книга 1 - 2021

**По повод стогодишнината от рождението
на основателя на Одеската икономическа
школа А. К. Покритан**

**COVID-19 рефлексии върху данъчните
несъответствия**

**Управленското счетоводство в земеделските
предприятия – функция бюджетирание**

Финансиране на българското пчеларство

**Анализ на изменението на брутните кредити
и аванси и привлечените средства от банките
в България**

75

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илиичовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Тодор Кръстевич

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверьяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дуика – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климуц – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар – Деяна Веселинова
Стилов редактор – Анка Танева
Превод на английски език – ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Петър Тодоров

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Деяна Веселинова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

Отпечатването на списанието за 2021 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд „Научни изследвания” – Договор ДНП № КП-06-ПП2-0045 по конкурс „Българска научна периодика – 2021 г.”

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXIV, КНИГА 1 – 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

**Михаил И. Зверяков, Андрий А. Гриценко, Виктор Н. Тарасевич,
Павел А. Покритан, Людмила Л. Жданова, Андрей В. Грималюк,
Сергий В. Синяков**

По повод стогодишнината от рождението на основателя на Одеската
икономическа школа А. К. Покритан /3

Людмил Найденов, Димитър Ценов

COVID-19 рефлексии върху данъчните несъответствия /17

Иванка Б. Димитрова, Йорданка П. Велчева

Управленското счетоводство в земеделските предприятия – функция
бюджетиране /32

Любомир Любенов, Анелия Любенова, Ивайло Христаков

Финансиране на българското пчеларство /50

Аглика Кънева

Анализ на изменението на брутните кредити и аванси и привлечените
средства от банките в България /66